

УДК 7.03:75.03]:(470:477):(450.341)

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2024-6-13>

Світлана ДОЛЕСКО

докторка філософії з образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставрації, доцентка кафедри мистецтвознавчої експертизи, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, вул. Лаврська, 9, м. Київ, Україна, 01015

ORCID: 0000-0001-6702-5606

Ольга КОПІЄВСЬКА

докторка культурології, професор, професорка кафедри артменеджменту та івент-технологій, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, вул. Лаврська, 9, м. Київ, Україна, 01015

ORCID: 0000-0002-4537-4888

Бібліографічний опис статті: Долеско, С., Копієвська, О. (2024). «Падаюча тінь «Мрії» на сади Джардіні»: мистецтвознавчий аналіз проєкту у період російсько-української війни. *Fine Art and Culture Studies*, 6, 89–98, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-6-13>

«ПАДАЮЧА ТІНЬ «МРІЙ» НА САДИ ДЖАРДІНІ»: МИСТЕЦТВОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ ПРОЄКТУ У ПЕРІОД РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Дослідження є ретроспективою представлення кураторського проєкту «Падаюча тінь «Мрії» на сади Джардіні» під час 58-ї Венеційської бієнале (Італія). Згідно з концепцією, над павільйонами найвідомішої виставки сучасного мистецтва як втілення зазначеного проєкту, мав пролетіти найбільший у світі літак Ан-225 «Мрія» та кинути тінь на учасників бієнале. Проте цей задум, який набув статусу міфу, не був втілений в життя: алегорична «тінь» «Мрії» та самого проєкту навіть по завершенню 58-ї Венеційської бієнале ще довго жила у мистецькому середовищі України та викликала дискусії щодо того, чи заслуговує на статус національного проєкту, який був не матеріалізований, а міфологізований. Оскільки це на етапі його підготовки під егідою комісара Венеційської бієнале – Міністерства культури України – проєкт спричинив резонанс серед митців-потенційних учасників творчої групи «Вільні люди», яка його представила та в суспільстві загалом. А після відкриття Національного павільйону України та після завершення 59-ї Венеційської бієнале проєкт зазнав нищівної критики як такий, який не виправдав очікувань з різних суб'єктивних міркувань. Проте з позиції п'ятирічної відстані між проєктом та сьогоднішнім, він вартий децю іншого трактування. Після знищення у 2022 р. російськими військами «Мрії», продукт творчої групи «Вільні люди» постає вже не як суперечливий арт-проєкт, а як історичний проєкт, в якому фігурує образ знищеного символу сили української нації. Таким чином, **мета статті** полягає в аналізі кураторського проєкту «Падаюча тінь «Мрії» на сади Джардіні», який представив Україну на 58-ї Венеційській бієнале в контексті його актуальності в період російсько-української війни. **Методологія дослідження** базується на аналітичному та історико-хронологічному методах. **Наукова новизна** полягає у тому, що в українському мистецькому середовищі відбулося переосмислення значення кураторського проєкту з негативного на позитивний після знищення Ан-225 «Мрія». **Висновки.** У статті встановлено факт резонансу в мистецькому середовищі, викликаного реалізацією досліджуваного проєкту та актуальності цього проєкту на сьогодні як такого, який ввів в історію Венеційської бієнале образ знищеного нині літака-рекордсмена – «Мрії». Акцентовано, що проєкт підняв на широкий загал ряд питань, серед яких: проблема комунікації держави та митців; взаємовплив влади й мистецтва; готовність/неготовність суспільства до мистецьких експериментів засобом породження й розповсюдження свідомо неправдивих фактів; використання символу сили української нації для промоції сучасного українського мистецтва на міжнародний загал.

Ключові слова: Національний павільйон України, Венеційське бієнале, сучасне мистецтво, Ан-225 «Мрія», аукціон.

Svitlana DOLESKO

PhD of Fine art, Decorative Art, Restoration, Associate Professor at the Department of Art Expertise, National Academy of Culture and Arts Management, 9 Lavrska Str., Kyiv, Ukraine, 01015

ORCID: 0000-0001-6702-5606

Olha KOPIIEVSKA

Doctor of Cultural Studies, Professor, Professor at the Department of Art Management and Event Technologies, National Academy of Culture and Arts Management, 9 Lavrska Str., Kyiv, Ukraine, 01015

ORCID: 0000-0002-4537-4888

To cite this article: Dolesko, S., Kopievska, O. (2024). «Padaiucha tin “Mrii” na sady Dzhardini»: mystetstvoznachnyi analiz proiektu [“The Falling Shadow of Mriia on the Giardini Gardens”: an art analysis of the project during the russian-Ukrainian war]. *Fine Art and Culture Studies*, 6, 89–98, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-6-13>

**“THE FALLING SHADOW OF MRIIA ON THE GIARDINI GARDENS”:
AN ART ANALYSIS OF THE PROJECT DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR**

*The study is a retrospective presentation of the curatorial project «The Falling Shadow of Mriia on the Giardini Gardens» at the 58th Venice Biennale (Italy). According to the concept, the world’s largest aircraft, An-225 Mriia, was supposed to fly over the pavilions of the Biennale, the most famous exhibition of contemporary art as an embodiment of the mentioned project, casting its shadow on the visitors. However, this idea, which gained a mythical status, has been never realized. The allegorical «shadow» of Mriia and the project itself persisted in Ukraine’s artistic circles long after the Biennale concluded, sparking debates over whether an unmaterialized and mythologized project deserved the status of a national art initiative. Even during its preparation under the auspices of the Venice Biennale Commissioner, the Ministry of Culture of Ukraine, the project generated a strong response among artists, particularly the creative group «Free People», who represented it, and within the broader public. Following the opening of the Ukrainian National Pavilion and the conclusion of the 59th Venice Biennale, the project faced harsh criticism for not meeting expectations due to various subjective reasons. However, from the perspective of a five-year period that have elapsed since the project, it now deserves a slightly different interpretation. After the destruction of Mriia by russian forces in 2022, the work of the creative group «Free People» is no longer seen as a controversial art project but as a historical one, featuring the image of a destroyed symbol of Ukrainian national strength. Thus, **the purpose of the article** is to analyze the curatorial project «The Falling Shadow of Mriia on the Giardini Gardens», which represented Ukraine at the 58th Venice Biennale, in the context of its relevance during the russian-Ukrainian war. **The research methodology** is based on analytical and historical-chronological methods. **The scientific novelty** is that the Ukrainian art community has reinterpreted the project’s significance, shifting from a negative perception to a positive one after the destruction of the An-225 Mriia. **Conclusions.** The article establishes the resonance caused by the project within the art community and its current relevance as a historical project that introduced the image of now-destroyed record-breaking aircraft Mriia into the history of the Venice Biennale. It was emphasized that the project raised a number of issues for the general public, including: the problem of communication between the state and artists; mutual influence of power and art; society’s readiness/lack of readiness for artistic experiments through generation and dissemination of deliberately fictitious narratives; the use of a national symbol of strength to promote the Ukrainian contemporary art on the international stage.*

Key words: Ukrainian National Pavilion, Venice Biennale, contemporary art, An-225 Mriia, auction.

Актуальність проблеми. Для української нації 27 лютого 2024 р. стало трагічним: під час російського обстрілу в м. Гостомель Київської обл. було знищено транспортний літак Ан-225 «Мрія» – флагман української авіації. Цей найбільший та найпотужніший у світовому масштабі літак було створено у 1988 р. в м. Києві в КБ імені Антонова та отримав кодове ім’я НАТО «Козак», а його «вантажний відсік довший за перший політ братів Райт від зльоту до посадки» (Борис, 2017).

На офіційному Телеграм-каналі УкрОборонПрому в цей же день було декларовано, що країна-агресор поцілила літак «як символ можливостей української авіації. Ан-225 «Мрія» – авіаційний гігант, на рахунок якого рекорди з перевезення максимального

комерційного вантажу та найдовшого і найважчого в історії авіації моновантажувача, вантажопідйомності. На жаль, сьогодні ці опції втрачені. Але вони обов’язково будуть відновлені. Окупанти зруйнували літак, але не зможуть зруйнувати нашу спільну мрію. Вона обов’язково відродиться» (Росіяни знищили..., 2022).

Ця резонансна подія одразу опинилась на шпальтах світових ЗМІ та була озвучена мовою фотомистецтва, музики, цифрового мистецтва й живопису. А у 2023 р. «Мрія» з’явилась у грі «Microsoft Flight Simulator». Погляди вітчизняної мистецької спільноти було спрямовано на матеріали вже дещо забутого кураторського проєкту «Падаюча тінь «Мрії» на сади Джардіні», яким Україна заявила про себе на 58-й Венеційській біенале у 2019 р. Він був де в чому про-

рочим: відвідувачі павільйону так і не дочекались 9 травня польоту літака над Венецією, під час урочистого відкриття павільйону. Оскільки держава та митці не змогли дійти згоди щодо здійснення польоту і не повідомили завчасно про це громадськість. Натомість вже володіючи даними про неможливість реалізувати цей задум, підкріплювали очікування інших, що тінь «Мрії» таки впаде на Національний павільйон України.

Створення та збагачення надалі такого міфу, якраз-то, й було основою концепції та, фактично, чи не єдиним вибором організаторів вирішити проблемну ситуацію з організацією польоту. Цей своєрідний авантюризм показав всю складність налагодження взаємовідносин між мистецькою спільнотою та представниками влади в передвибірні часи, став об'єктом нищівної критики щодо того, що витрачені кошти не було матеріалізовано в артоб'єкти, які можна було б представити на огляд відвідувачам біенале. У цій ситуації при написанні статті виокремлено два факти. Перший, позитивний – вибір «Мрії» як символу, до якого неодмінно буде привернуто увагу відвідувачів через унікальність цієї легенди української авіації. Другий, прикрий факт – у 2022 р., через три роки після свого завершення, було отримано остаточну відповідь на питання, чи пролетить «Мрія» над міськими садами Венеції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичним підґрунтям статті є доволі невеликий корпус праць, оскільки хронологічний проміжок теми сягає 2019–2024 рр. Цей період охоплює підготовку української делегації до участі в 58-й Венеційській біенале, безпосередньо її представлення та підбиття підсумків демонстрації наративів українського мистецтва в глобальному мистецькому середовищі.

Стаття О. Сидора-Гібелінда в науковому часописі Інституту проблем сучасного мистецтва НАМУ (2019) стала рефлексією на тему національних павільйонів та загальних концептуальних базисів Венеційської біенале-2019, встановлених офіційним гаслом-концепцією від куратора Ральфа Ругоффа «May you live in interesting times» («Щоб вам жити в цікаві часи», «Щоб ти жив в цікаві часи») – або ж, як цей історик-мистецтвознавець розпочав свою статтю, «А бодай би жили ви в цікаві часи» та продовжив, що всі, хто мав небайдужість,

помітили «..в побажанні «цікавих часів» зловісне китайське прокляття «часів перемін», перекладене на мову європейської прийнятності, адже «переміни» на Заході зазвичай асоціюються з інноваціями, які гріх сьогодні засуджувати» (Сидор-Гібелінда, 2019: 228). Автор акцентував на зміні формату тогорічної біенале та посилені так званої «карнавальної лінії»: «З «виставки передових досягнень артгосподарства» Біенале перетворилася на парад цікавинок та кунштюків, які ще можуть трохи когось лякати, та жодним чином нікого не обурюють чи денервують, а більше приворожують, інтригують, пудрять мізки та головокрутять, вертигують» (Сидор-Гібелінда, 2019: 235).

Стаття О. Чепелик від 2019 р. присвячена аналізу імерсивного проекту «Мета-Фізичний Часо-Простір», в якому осмислено проблематику Венеційської біенале щодо протистояння війни й миру, демократії й тоталітаризму в сучасному глобальному середовищі (Чепелик, 2019). У 2020 р. в публікації «Світ в ракурсах Артбіенале і в оптиці Кінофестивалю у Венеції» О. Чепелик в ракурсі офіційного гасла «May you live in interesting times» піддала критиці проєкт «Падаюча тінь «Мрії» на сади Джардіні» та проаналізувала проєкти інших національних павільйонів (Чепелик, 2020). Дослідження О. Авраменко «Точка проєкції на часи «плавильного котла» або Інформація як інструмент дезінформації (Україна на Венеційській Біенале 2019)» висвітлює позитивні та негативні сторони цього проєкту, проте вже в ракурсі 18-річного досвіду участі України у Венеційській біенале, починаючи з 2001 р. (Авраменко, 2019). Решта матеріалів, в яких представлені точки зору на проєкт творчої групи «Вільні люди» – інтернет-статті. На деяких із них наголошено в цьому дослідженні.

Мета дослідження – проаналізувати кураторський проєкт «Падаюча тінь «Мрії» на сади Джардіні», який представив Україну на 58-й Венеційській біенале в контексті його актуальності в період російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2019 р. участь у 58-й Венеційській біенале взяли 90 національних павільйонів, реалізовано дві спеціальні програми та 21 паралельну програму, які відвідало майже 600 тис. осіб (Завершилась Венеційська біенале-2019, 2019). Національний павільйон України (рис. 1) діяв

Рис. 1. Національний павільйон України на 58-й Венеційській бієнале. Венеція, Італія (2019)

із травня по листопад. Його було організовано Міністерством культури України, розміщено в Arsenale (основній локації бієнале) та представлено переможцем конкурсного відбору, кураторським проектом «Падаюча тінь «Мрії» на сади Джардіні» від спільноти художників «Відкрита група», куди увійшли Юрій Білей, Антон Варга, Павло Ковач та Станіслав Турін. Цьому проекту програто дітище «Мистецького Арсеналу», проект Арсена Савадова «Голоси любові» (Мистецький арсенал, 2019).

Акцент було зміщено з експонатів на події, які відбуваються довкола них – Міністр культури України Євген Нищук прокоментував проект як мінливий, який зазнаватиме трансформацій протягом всього півріччя свого існування та «передбачає, що «Мрія» стане джерелом особливої міфології, яка і буде відображена в павільйоні протягом виставки». Також було наголошено, що відповідно до концепції проекту, його основою є не лише тінь легендарної «Мрії», а й міф, народжений довкола неї. Планувалось, що протягом цих місяців триватиме перформанс на відповідному сценографічному тлі, в якому відбуватиметься «переповідання польоту з уст в уста» (Український павільйон, 2019).

Згідно із задумом «Відкритої групи», проект передбачався як своєрідна критика порядків Венеційської бієнале. Інструментом було обрано всесвітньо відомий літак Ан-225 «Мрія» як такий, світова популярність якого є беззаперечною та зрозумілою будь-якими мовами світу. Протягом двох хвилин 9 травня «Мрія» мала здійснити політ над виставковими павільйонами, що розташувались у міському саду

Венеції, кидаючи тінь на них. Учасники творчої групи, серед попередніх художніх практик яких були подібні перформанси, де ціллю виступав сам процес, а не результат, мали разом із гостями павільйону стати очевидцями польоту «Мрії» над містом та ділитись своїми враженнями від цього – саме момент падіння тіні літака мав сигналізувати початок розмови.

На запитання журналістки видання «Бабель» Л. Ковальчук «Коли ми точно дізнаємося, полетить чи не полетить «Мрія»?», заступниця міністра культури України С. Фоменко відповіла, що подія має відбутися на презентації Національного павільйону та додала, що «можливо, це і є сам проект – чи полетить «Мрія»» (Ковальчук, 2019). За спогадами кураторки Марії Ланько, яка перебувала у Венеції на момент відкриття національного павільйону України, «...9 травня 2019 року близько 13.00 я прийшла до Арсенале, однієї з двох основних локацій 58-ї Венеційської бієнале. На цей час була запланована церемонія офіційного відкриття українського павільйону... «Він пролетів!» – лунало з усіх боків, й навіть учасник кураторської групи Станіслав Туріна на мить повірив, що «Мрія» таки відкинула бодай не тінь на Джардіні, але слід в небі над Венецією. І хоча нам достеменно відомо, що найбільший в світі літак не злітав того дня, міф про цю (не)подію продовжує ширитися світом...» (Ланько, 2019).

Оскільки політ не відбувся, основою артпростору павільйону став показ відео, на яких у різних ракурсах та концепціях демонструвалась «Мрія». Доповнив його перелік прізвищ/імен та номерів телефонів 1 143 художників (рис. 2),

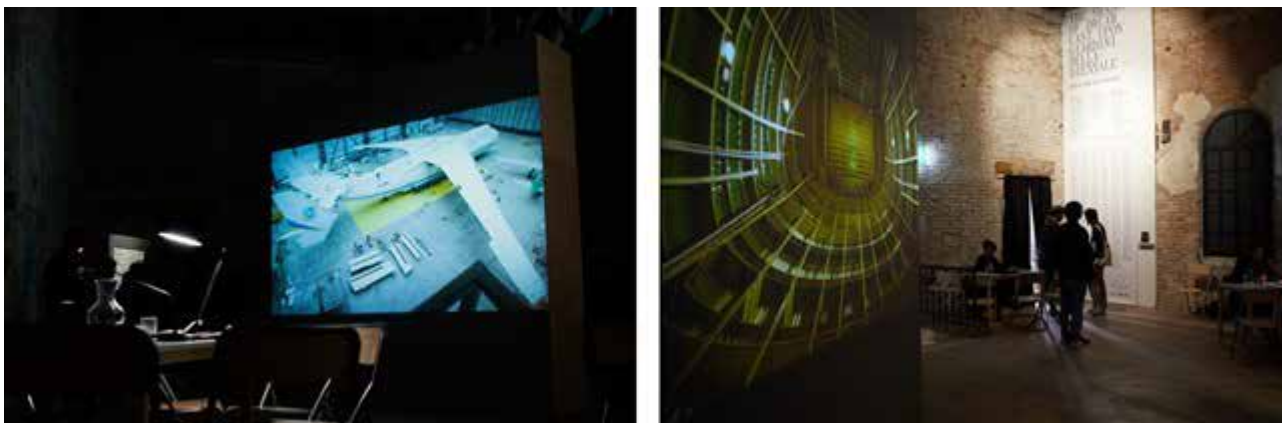

Рис. 2. Частина проєкту «Кураторський проєкт «Падаюча тінь «Мрії» на сади Джардіні»: показ відео в межах кураторського проєкту та інформація про митців-учасників. Національний павільйон України на 58-й Венеційській бієнале. Венеція, Італія (2019)

які подавали свої заявки до участі в проєкті та увійшли до каталогу-частини проєкту, який було видано за підтримки Українського культурного фонду, в партнерстві з Національним художнім музеєм України, Closer Art Center, Dumchuk Gallery, IZOLYATSIA, Platform for Cultural Initiatives. PinchukArtCentre, The Naked Room, Малою Галереєю Мистецького Арсеналу, Галереєю Артсвіт, Музеєм Сучасного Мистецтва Херсон, Центром сучасного мистецтва Івано-Франківська, Bunkermuz, «COME IN» art gallery, Ya Gallery Lviv, Invogue#Art та MASLO (Каталог, 2019).

Антон Варага, учасник творчої групи, пояснюючи, чому аж до початку роботи павільйону відбувалось замовчування факту неможливості польоту «Мрії» (з досі невідомих достеменно причин), зазначив, що навіть після того, як організаторам стало відомо про те, що політ не відбудеться, інформація про ймовірність польоту стрімко розповсюджувалась: «...сам міф настільки розрісся, що він уже абсолютно здався самодостатнім, і, власне, це очікування «Мрії», цього тріумфального польоту, очікування гіганта, який пролетить і кине тінь над садами Джардіні, нам здавалося це суперважливим, щоб люди просто чекали на цю «Мрію» (Станко, 2019). Інший учасник групи, Станіслав Туріна акцентував, що за два місяці до початку роботи павільйону, було ухвалено рішення реалізувати цей проєкт, в якому у «назві «Падаюча тінь «Мрії» над садами Джардіні» кожне слово декодується. Ці речі розповідають про подвійний вимір проєкту». Художник описав це як «непроліт фізичний і проліт нефізич-

ний» (Станко, 2019). Як зауважив Павло Ковач, ще один учасник кураторської групи, «Політ літака, який кидає тінь і повертається назад, – це було, умовно кажучи, «fuck you бієнале», але перетворилося в те, що ми маємо мрію, але ще не готові її втілити» (Ланько, 2019).

Згодом ідея проєкту була вщент розкритикована: так, архітекторка, художниця та дослідниця мистецтва О. Чепелик у своїй статті назвала її «цілком тоталітарною, антиекологічною, мілітаристською і варварською» (Чепелик, 2020: 59) та описала атмосферу павільйону як «дві тьмяні проєкції» і «величезний список українських митців на стіні». На думку дослідниці «це пояснення, як культурна політика Міністерства культури не відповідає потребам суспільства» (Чепелик, 2020: 62).

Безумовно, з точки зору принципів організації артпроєктів, дітище «Відкритої групи» не розкрило зміст оголошеної ідеї, тому й отримало шквал критики. Проте той факт, що символ української науки й техніки було трансформовано в символ сучасного мистецтва – очевидний та беззаперечний. Відсутність польоту як центру його концепції втратило свою нагальність в той момент, коли «Мрія» перестала існувати у матеріальному вимірі. Акцент змістився на сам факт наявності артпроєкту. Тобто, навіть після свого офіційного завершення проєкт працює та видозмінюється: хоч його основна складова припинила існування, вона все-таки залишила по собі «тінь».

Невдовзі після завершення бієнале світ охопила пандемія коронавірусної хвороби COVID-19, яка змінила світові порядки в багатьох сферах

життя. Найбільший літак у світі виконував гуманітарні рейси та доставляв медичні матеріали для боротьби з коронавірусом у країни Євросоюзу. Трансляцію посадки літака в аеропорту ім. Шопена (Варшава, Польща) транлювали майже усі польських ЗМІ, а на Facebook її дивились 80 тисяч людей одночасно (Як українська «Мрія»..., 2020). російсько-українська

війна стерла з лиця землі українську «Мрію» залишивши її в думках українців, організаторів, відвідувачів Національного павільйону України та всіх, в кого цей проект викликав реакцію, навіть якщо вона була негативною (рис. 3). І, хоч події пов'язані з війною є наразі дійсністю, але мистецтво досить швидко відреагувало на відображення символів, які стали

Рис. 3. Літак Ан-225 «Мрія» до та після знищення російськими військами 27 лютого 2022 р.

можності українського народу, який бореться за свою свободу та протистоїть агресору. Ідея проекту отримала продовження. У липні 2022 р. український художник Дмитро Вергелес створив стінопис у м. Бориспіль («Мрія» в Борисполі..., б.д.) (рис. 4а) і ще один стінопис став результатом колективної творчості мешканців м. Гостомель (рис. 4б).

У серпні 2022 р. на пшеничному полі данського острова Фюн художник з України Микита Зігура представив власний артоб'єкт: візуалізував тінь знищеної «Мрії» в реальному масштабі (довжиною 80 м) (рис. 5). Поруч, на житньому полі митець зобразив тіні ворожого літака-винищувача Су-27 та безпілотної та розповів, що тінь «Мрії» символізує надію, на противагу ворожим літальним апаратам, які несуть загрозу (Серед поля..., б.д.). Ювелірні бренди (Kochut, MONO jewelry, Golden Tree та ін.) розробили дизайни кулонів із «Мрією» (Долеско, 2023), мали попит й листівки, конверти та поштові марки де зображений літак як алегоричний символ птахи.

У 2023 році в межах проекту «У нас завжди буде Мрія» відбувся благодійний аукціон «Вбережи авіаторів – захисти Мрію», в якому основними лотами були 10 артпостерів із зображенням легендарного літака (художник – Дмитро Максименко). 9 з 10 постерів

Рис. 4. Стінописи, 2022:
а) м. Бориспіль; б) м. Гостомель

були підписані заступником головного конструктора «Антонов» Анатолієм Вовнянком, а один – Головнокомандувачем ЗСУ Валерієм Залужним. До кожного постера була докла-

Рис. 5. Микита Зігура. Артоб'єкт «Мирне небо», о-в Фюн, Данія (2022)

дена частинка фюзеляжу зруйнованого літака Ан-225 «Мрія» (рис. 6а) (Частинка літака..., б.д.). За рік до того «Укрпошта» запустила в обіг поштову марку «Українська мрія» накладом 3 млн одиниць. Основою її дизайну став малюнок 11-річної волинянки Софії Кравчук, оригінал якого був проданий на благодійному аукціоні за 56 000 грн (рис. 6б) (На аукціоні..., 2022). Крім того, уламки найбільшого літака світу Ан-225 «Мрія» було продано на аукціоні у м. Львові (27.03.2024), м. Самборі (12.04.2024, Львівська обл.) та інших містах України. Таким чином, навіть після знищення літак продовжував виконувати свою добру місію: в результаті першого аукціону було зібрано кошти на медичні автомобілі. Їх згодом доправили в зону бойових дій для використання авіаторами України. А результатом другого аукціону стала допомога Фонду Марти Левченко «Я Майбутнє України», який займається допомогою дітям у «Місті Добра» у Чернівцях.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Попри сприйняття Національного павільйону України під час 58-ї як одного з найбільш суперечливих, масштабну критику української артспільноти та подальші публічні пояснення організаторів кураторського проєкту «Падаюча тінь «Мрії» на сади Джардіні», він ввів в міжнародний мистецький обіг образ легенди українського авіапрому, літака АН-225 «Мрія». До початку повномасштабної російсько-української війни проєкт сприймався широким загалом як певна спекуляція на темі цього сучасного символу українського науково-технічного прогресу. Однак у період пандемії коронавірусу літаком доставляли гуманітарну допомогу до Польщі, Німеччини, Франції та Італії. Тож цілком ймовірно, що тінь «Мрії» все ж таки падала на венеційські сади Джардіні, хоч на той час і безлюдні, але для європейців «Мрія» перетворилася з міфу в реальність. Проте після 27 лютого 2022 р. акцент зміс-

Рис. 6. Лоти благодійних аукціонів: а) артпостер (автор Д. Максименко); поштова марка «Українська мрія»

тився, коли росія, згідно своєї стратегії свідо-мої ліквідації історії, культури й об'єктів опору націй, знищила «Мрію» як символ української сили та гордості. Проект творчої групи «Вільні люди» «Падаюча тінь «Мрії» на сади Джардіні» відтепер сприймається як такий, в якому ідея очікування польоту літака над просторами Венеції назавжди залишиться в хроніках Венеційської бієнале в статусі міфу, констатацією

реальності під час найбільшої пандемії початку ХХІ століття та символом консолідації української нації в часи війни. Перспектива подальших досліджень полягає у дослідженні відображення Ан-225 «Мрія» у творах сучасних український та зарубіжних митців, у контексті подій російсько-української війни, як символу, який виражає почуття гордості, смутку й надії українського народу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. «Мрія» в Борисполі: мурал з легендарним літаком з'явився на Київщині. *Дім*. URL: <https://kanalDIM.tv/mriya-v-boryspoli-mural-z-legendarnym-litakom-zyuvyvsvya-na-kyuivshhyni/> (дата звернення: 23.11.2024).
2. Авраменко О. Точка проєкції на часи «плавильного котла» або Інформація як інструмент дезінформації (Україна на Венеційській Бієнале 2019). *Сучасне мистецтво*. 2019. № 15. С. 27–42.
3. Борис К. Нова місія української «Мрії». BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-39907779> (дата звернення: 23.11.2024).
4. Долеско С. Символізм в ювелірному мистецтві початку ХХІ століття в контексті російсько-української війни. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2023. Т. 1. № 70. С. 116–123. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/70-1-16>
5. Завершилась Венеційська бієнале-2019: статистика та підсумки. *Антиквар*. URL: <https://antikvar.ua/zavershylas-venetsijska-biyenale-2019-statystyka-ta-pidsumky/> (дата звернення: 26.10.2024).
6. Каталог «Падаюча тінь мрії на сади Джардіні». *Український культурний фонд*. URL: <https://ucf.in.ua/archiv/e/5eeb7c42a420194d476f4593> (дата звернення: 27.10.2024).
7. Ковальчук Л. Найгучніший культурний проєкт останніх років. Чи пролетить українська «Мрія» над Венецією? Президент сказав, що так. *Бабель*. URL: <https://babel.ua/texts/27171-nauguchnishiy-kulturniy-proekt-ostannih-rokiv-chi-proletit-ukrajinska-mriya-nad-veneciyeu-prezident-skazav-shcho-tak> (дата звернення: 27.10.2024).
8. Ланько М. Відкрита група: «Всіх приваблює відсутність хеппі-енду». *LB.ua*. URL: https://lb.ua/culture/2019/05/13/426688_vidkrita_grupa_vsih_privablyue.html (дата звернення: 26.10.2024).
9. Мистецький арсенал поважає вибір конкурсної комісії з відбору куратора українського павільйону на Венеціанській бієнале 2019. *Мистецький Арсенал*. URL: <https://artarsenal.in.ua/povidomlennya/mystetskyj-arsenal-povazhae-vybir-konkursnoyi-komisiyi-z-vidboru-kuratora-ukrayinskogo-paviljonu-na-venetsianskij-biyenale-2019/> (дата звернення: 26.10.2024).
10. На аукціоні продали картину «Українська мрія», яка стала ілюстрацією поштової марки. *УНІАН*. URL: https://www.unian.ua/society/kartinu-yaka-stala-prototipom-marki-z-litakom-mriya-prodali-na-aukcioni-novini-ukrajini-11894016.html#goog_rewarded (дата звернення: 23.11.2024).
11. Росіяни знищили Ан-225 «Мрія», вона буде відновлена за кошти окупанта. *УкрОборонПром*. Офіційний Телеграм-канал. URL: https://t.me/UOP_Official/781?fbclid=IwAR1uIZEt19zYdA3_9Voi7wCMGd9HZAR2CL7OgbEYi2XfQkCseWu2KM91tVg (дата звернення: 28.10.2024).
12. Серед поля в Данії з'явилася тінь «Мрії». *Хмарочос*. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2022/08/29/sered-polya-v-daniyi-zyavulyasya-tin-mriyi-video/> (дата звернення: 28.10.2024).
13. Сидор-Гібелінда О. 58-а Венеційська бієнале 2019 року: «Про» і «Contra». *Міст*. 2019. Вип. 15. С. 228–236.
14. Станко А. «Нам самим цікаво, в якому кабінеті зупинилась «Мрія», – учасники Відкритої групи. *Нромадске*. URL: https://hromadske.ua/posts/nam-samim-cikavo-v-yakomu-kabineti-zupinilas-mriya-uchasniki-vidkritoyi-grupi?fbclid=IwY2xjawGРохxleHRuA2F1bQIXMQABHQQfHnEj8vxCa7xna2Rk1g0WUp6vS5-pfOIAouyQ7DmC9SsFaxxa86M818w_aem_3Wm_854zovwkWT31_ogIAQ (дата звернення: 28.10.2024).
15. Сухраков А. В Італії відкрилася 58-а Венеційська бієнале. Там є український павільйон, а французька художниця вирила тунель. Що ще? *Бабель*. URL: <https://babel.ua/news/30026-v-italiji-vidkrilasya-veneciyska-biyenale-na-piy-ye-ukrajinskiy-pavilyon> (дата звернення: 26.10.2024).
16. Український павільйон співпадає у своїх візіях з тенденціями та концептом 58 Міжнародної виставки мистецтв у Венеції, – Євген Нищук. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayinskij-paviljon-spivpadaye-u-svoyih-viziyah-z-tendenciyaми-ta-konceptom-58-yi-mizhnarodnoyi-vistavki-mistectv-u-veneciyi-yevgenishchuk> (дата звернення: 26.10.2024).
17. Частина літака «Мрія» та постер з підписом Залужного за допомогу авіаторам. *espresso.tv*. URL: <https://espresso.tv/chastinka-litaka-mriya-ta-poster-z-pidpisom-zaluzhnogo-blagodiyniy-proekt-zbirae-koshti-dlya-aviatoriv> (дата звернення: 23.11.2024).

18. Чепелик О. Світ в ракурсах Артбієнале і в оптиці Кінофестивалю у Венеції. *Сучасне мистецтво*. 2020. № 16. С. 57–74.
19. Чепелик О. Проект «Мета-Фізичний Часо-Простір» в алгоритмі Венеційської бієнале. *Сучасне мистецтво*. 2019. № 15. С. 185–202.
20. Як українська «Мрія» рятує Євросоюз від коронавірусу. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-52277529> (дата звернення: 23.11.2024)

REFERENCES:

1. «Mriia» v Boryspoli: Mural z lehendarnym litakom z'avyvsvia na Kyivshchyni – Dim [«Mriya» in Boryspil: a mural with a legendary plane appeared in the Kyiv region] (n. d.). *Dim*. Retrieved from <https://kanalDIM.tv/mriya-v-boryspoli-mural-z-legendarnym-litakom-zyavyvsvia-na-kyivshchyni/> [in Ukrainian].
2. Avramenko, O. (2019). Tochka proektsii na chasy «plavylnoho kotla» abo Informatsiia yak instrument dezinformatsii (Ukraina na Venetsiiskii Biennale 2019) [A Point of Projection on the Times of the «Melting Pot» or Information as a Tool of Disinformation (Ukraine at the Venice Biennale 2019)]. *Suchasne mystetstvo*, (15), 27–42 [in Ukrainian].
3. Borys, K. (2017). Nova misiia ukrainskoi «Mrii» [The new mission of the Ukrainian «Mriya»]. *BBC News Ukraina*. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-39907779> [in Ukrainian].
4. Zavershylas Venetsiiska biennale-2019: statystyka ta pidsumky [The Venice Biennale 2019 is over: statistics and results] (2019). *Antykvart*. Retrieved from <https://antikvar.ua/zavershylas-venetsiiska-biennale-2019-statystyka-ta-pidsumky/> [in Ukrainian].
5. Dolesko, S. (2023). Symvolizm v yuvelirnomu mystetstvi pochatku stolittia v konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny [Symbolism in the jewellery art of the early 21st Century in the context of the russian-Ukrainian War]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 70 (1), 116–123. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/70-1-16> [in Ukrainian].
6. Katalog «Padaiucha tin mrii na XXI Dzhardini» [Catalogue «Falling Shadow of a Dream on the Giardini Dellas»] (2019). *Ukrainskyi kulturnyi fond*. Retrieved from <https://ucf.in.ua/archive/5eeb7c42a420194d476f4593> [in Ukrainian].
7. Kovalchuk, L. (2019). Naihuchnishyi kulturnyi proekt ostannikh rokiv. Chy proletyt ukrainska «Mriia» nad Venetsiieu? Prezydent skazav, shcho tak [The most high-profile cultural project of recent years. Will the Ukrainian «Mriya» fly over Venice? The President said yes]. (n. d.). *Babel*. Retrieved from <https://babel.ua/texts/27171-nayguchnishiy-kulturniy-proekt-ostannih-rokiv-chi-proletit-ukrajinska-mriya-nad-veneciyeu-prezident-skazav-shcho-tak> [in Ukrainian].
8. Lanko, M. (2019). Vidkryta hrupa: «Vsikh pryvabliuie vidsutnist kheppi-endu» [Open Group: «Everyone Is Attracted by the Lack of a Happy Ending»]. *LB.ua*. Retrieved from https://lb.ua/culture/2019/05/13/426688_vidkrita_grupa_vsih_privablyuie.html [in Ukrainian].
9. Mystetskyi arsenal povazhaie vybir konkursnoi komisii z vidboru kuratora ukrainskoho pavilionu na Venetsiiskii biennale 2019 [Mystetskyi Arsenal respects the choice of the competition committee for the selection of the curator of the Ukrainian pavilion at the Venice Biennale 2019] (2019). *Mystetskyi Arsenal*. Retrieved from <https://artarsenal.in.ua/povidomlennya/mystetskyj-arsenal-povazhaye-vybir-konkursnoyi-komisiyi-z-vidboru-kuratora-ukrayinskogo-paviljonu-na-venetsiiskij-biennale-2019/> [in Ukrainian].
10. Na auktsioni prodaly kartynu «Ukrainska mriia», yaka stala iliustratsiieu poshtovoi marki [The painting «Ukrainian Dream», which became an illustration of a postage stamp, was sold at auction]. (2022). *UNIAN*. Retrieved from https://www.unian.ua/society/kartynu-yaka-stala-prototipom-marki-z-litakom-mriya-prodali-na-auktsioni-novini-ukrajini-11894016.html#goog_rewarded [in Ukrainian].
11. Rosiiany znyshchyly An-225 «Mriia», vona bude vidnovlena za koshty okupanta [Russians destroy An-225 Mriya, it will be restored at the expense of the occupier] (2022). *UkrOboronProm. Ofitsiyni Telehram-kanal*. Retrieved from https://t.me/UOP_Official/781?fbclid=IwAR1uIZEt19zYdA3_9Voi7wCMGd9HZAR2CL7OgbEYi2XfQkCceWy2K-M91tVg [in Ukrainian].
12. Sered polia v Danii z'avylasia tin «Mrii» [The shadow of «Mriya» appeared in the middle of the field in Denmark]. (n. d.). *Khmarochos*. Retrieved from <https://hmarochos.kiev.ua/2022/08/29/sered-polya-v-daniyi-zyavylasya-tin-mriyi-video/> [in Ukrainian].
13. Sydor-Hibelynda, O. (2019) 58-a Venetsiiska biennale 2019 roku: «Pro» i «Contra» [58th Venice Biennale 2019: «Pro» and «Contra»]. *Mist*, (15), 228–236 [in Ukrainian].
14. Stanko, A. (2019) «Nam samym tsikavo, v yakomu kabineti zupynylas «Mriia», – uchasnyky Vidkrytoi hrupy [«We ourselves wonder in which office Mriya is staying» – members of the Open Group]. *Hromadske*. Retrieved from https://hromadske.ua/posts/nam-samim-cikavo-v-yakomu-kabinet-i-zupynilas-mriya-uchasnyky-vidkrytoi-grupi?fbclid=IwY2xjawGPoxxleHRuA2F1bQIxMQABHQqfHnEj8vxCa7xna2Rk1g0WUp6vS5pFOIAoyvQ7DmC9SsFaxxa86M818w_aem_3Wm_854zovwkWT31_ogIAQ [in Ukrainian].
15. Sukhrakov A. V (2019). Italii vidkrylasia 58-a Venetsiiska biennale. Tam ye ukrainskyi pavilion, a frantsuzka khudozhnytsia vyryla tunel. Shcho shche? [The 58th Venice Biennale opened in Italy. There is Ukrainian pavilion there, and a French artist dug a tunnel].

and a French artist dug a tunnel. What's more?]. *Babel*. Retrieved from <https://babel.ua/news/30026-v-italiji-vidkrilas-ya-veneciyska-biyenale-na-niy-ye-ukrajinskiy-pavilyon> [in Ukrainian].

16. Ukrainskyi pavilion spivpadaie u svoikh viziiakh z tendentsiiamy ta kontseptom 58 Mizhnarodnoi vystavky mystetstv u Venetsii, – Yevhen Nyshchuk [The Ukrainian pavilion coincides in its visions with the trends and concept of the 58th International Art Exhibition in Venice, says Yevhen Nyshchuk] (2019). *Uriadovyi portal*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayinskij-paviljon-spivpadaye-u-svoyih-viziyah-z-tendenciyami-ta-konceptom-58-yi-mizhnarodnoyi-vistavki-mistectv-u-veneciyi-yevgen-nishchuk> [in Ukrainian].

17. Chastynka litaka «Mriia» ta poster z pidpysom Zaluzhnoho za dopomohu aviatoram. [A piece of the *Mriia* plane and a poster with Zaluzhnyi's signature for helping aviators]. (b. d.). *espreso.tv*. Retrieved from <https://espreso.tv/chastynka-litaka-mriya-ta-poster-z-pidpisom-zaluzhnogo-blagodiyiny-proekt-zbirae-koshti-dlya-aviatoriv> [in Ukrainian].

18. Chepelyk, O. (2020). Cvit v rakursakh Artbiennale i v optytsi Kinofestyvaliu u Venetsii [The world from the perspectives of the Art Biennale and the optics of the Venice Film Festival]. *Suchasne mystetstvo*, (16), 57–74 [in Ukrainian].

19. Chepelyk, O. (2019). Proekt «Meta-Fizychnyi Chaso-Prostir» v alhorytmi Venetsiiskoi biennale [The project «Meta-Physical Time-Space» in the algorithm of the Venice Biennale]. *Suchasne mystetstvo*, (15), 185–202 [in Ukrainian].

20. Yak ukrainska «Mriia» riataie Yevrosoiuz vid koronavirusu [How Ukrainian *Mriya* saves the European Union from coronavirus] (2020). *BBC News Ukraina*. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/news-52277529> [in Ukrainian]